

IZVLEČEK

UDK 911:711

Članek prikazuje na splošno nekaj misli o regionalnih razlikah, njihovi vsebini, načinu prikazovanja in merjenja ter o vlogi in pomenu regionalnih razlik v regionalnem razvoju.

ABSTRACT

UDC 911:711

REGIONAL DISPARITIES AND REGIONAL DEVELOPMENT

The article deals in general with regional disparities, its structure, determination, measurement, and its function in regional development.

Namen članka je opozoriti na enega izmed vidikov, ki je v regionalni geografiji dokaj slabo zastopan tako v teoretskem kot metodološkem smislu. V bistvu gre za štiri ključna vprašanja, ki se nanašajo na proučevanje regionalnih razlik:

- kakšni in kateri vzroki povzročajo regionalne razlike?
- kakšne in katere regionalne razlike?
- kako prikazati, oziroma meriti regionalne razlike?
- kakšna je vloga in pomen regionalnih razlik?

Regionalne razlike so postale osrednji predmet proučevanja številnih strok in sicer zaradi objektivnih in subjektivnih razlogov. Objektivnih zato, ker je razvoj zaobsegel širša območja, kar je vodilo k številnim ekonomskim, prostorskim, socialnim in ostalim spremembam. Subjektivnih zato, ker so postale obstoječe regionalne razlike bolj vidne tudi na subregionalnem in lokalnem nivoju. In tudi prebivalstvo vedno bolj spoznava in se zaveda, da sta čisto okolje in kvaliteta življenja družbeni vrednoti.

V literaturi in praksi ni splošno sprejetih in veljavnih teoretičnih in metodoloških izhodišč glede:

* Mag., univ. asis., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

- različnih vidikov, oziroma področij regionalnih razlik in različnih stopenj v regionalnih razlikah;
- vplivov in posledic posameznih regionalnih razlik na ekonomske, prostorske, socialne in ostale značilnosti regij;
- vrednotenja pomena regionalnih razlik med posameznimi državami, regijami, območji in znotraj le-teh;
- kazalcev, s katerimi prikazujemo in merimo regionalne razlike;
- prostorskih enot, regij, območij ali manjših prostorskih enot, med katerimi in znotraj katerih proučujemo regionalne razlike.

Kaj sploh so regionalne razlike? Katere in kakšne razlike? Ali razlike v vrednotenju, ali razlike, ki izhajajo iz dejstva, da so nekateri ljudje bolj enaki kot drugi? Razlike v načinu in kvaliteti življenja? Razlike v razporeditvi naravnih, demografskih, ekonomskih, socialnih, zgodovinskih in ostalih značilnosti med regijami? Razlike v sestavi, funkciji in pojavnih oblikah ekonomskega, prostorskega in socialnega razvoja? Razlike v vizuelni zaznavi pokrajinskih značilnosti itd.? Ob tem se zastavlja še eno vprašanje. Kakšna stopnja regionalnih razlik je zaželjena, oziroma nezaželjena? Enakomeren regionalni razvoj, kot predpostavka stabilnega razvoja je nesporno in splošno priznano načelo ter osnovni cilj. Enakomeren regionalni razvoj ima lahko namreč številne vplive:

- onemogoča prostorsko polarizacijo, koncentracijo ali superkoncentracijo;
- vpliva na enakomernejše izkoriščanje naravnih bogastev, naravnih in ostalih virov;
- omogoča prostorsko optimizacijo tržišča, ki naj bi obsegalo vsa območja in prebivalstvo države itd.

Enakomeren regionalni razvoj se ne more uresničevati zgolj z enakomernejšo prostorsko razporeditvijo prebivalstva in dejavnosti. Posebno velja to za proces preraščanja nerazvitosti in pri ustvarjanju materialnih osnov za nadaljnji regionalni razvoj. V prvi vrsti zato, ker pomeni

le optimalno kombinacijo posameznih dejavnikov: optimalno sestavo investicij v neki regiji, optimalen odnos med tremi osnovnimi proizvodnimi dejavniki, optimalne stroške medsebojnega povezovanja proizvodnih in neproizvodnih dejavnikov itd. Ne upošteva pa regije z vsemi njenimi fizično in družbeno geografskimi značilnostmi, oziroma regije kot subjekta razvoja.

Ne glede na to je enakomernejša regionalna razporeditev "blagostanja" med prebivalci in regijami v prid celovitemu razvoju. Naj omenim le dva osnovna razloga. Zaradi velikih regionalnih razlik lahko pride do številnih ekonomskih, prostorskih, socialnih, političnih in ostalih posledic, ki se izražajo v zahtevah po "prerazporeditvi", kot v višjih "stroških" zaradi prenaseljenosti. Najbogatejše regije morajo npr. prispevati večji delež za skupne družbene potrebe razvoja, npr. za hitrejši razvoj manj razvitih območij. V večjih urbanih središčih se lahko stroški za družbene dejavnosti, komunalno infrastrukturo itd. prekomerno povečajo zaradi splošne preobremenjenosti. Stöhr in Todtling (1977) govorita o "prostorski pravici", ki pomeni zmanjševanje regionalnih razlik v smislu:

- zmanjševanja razlik med "severom in jugom";
- enakomernejšega razvoja med regijami in znotraj regij;
- preprečevanju regionalnega neravnotežja;
- enakopravnejših "osnovnih pogojev" življenja in dela.

Regionalne razlike se do sedaj niso zmanjšale v tolikšni meri, kot so pričakovali, čeprav je splošna politika regionalnega razvoja v šestdesetih letih težila za zmanjševanjem regionalnih razlik na nacionalnem nivoju. V številnih primerih so se razlike celo povečale.

Posledice regionalnega razvoja so se odražale v povečani funkcijski specializaciji in integraciji, ter povečani medsebojni soodvisnosti med dejavnostmi, regijami in državami. Velike spremembe v tehnologiji, ceni surovin in energije, povpraševanju itd. so vplivale tudi na pro-

storske spremembe, ki so se pričele kazati tudi v obliki onesnaženja okolja, nezaposlenosti, prenaseljenosti, izčrpanju naravnih virov itd. Urbana in industrijska rast se zato odražata v številnih, med seboj tesno povezanih in potencialno zelo občutljivih problemih: hiperurbanizaciji, stopnji onesnaženosti, prevladi razvitih območij nad "periferijo", širjenju nezaposlenosti, povečevanju razlik v dohodkih, regionalnem pomanjkanju hrane, slabšanju materialnih pogojev na podeželju itd.

Regionalne razlike navzlic optimističnemu napovedovanju niso bile zmanjšane, marveč so imele celo kumulativen značaj. Zmanjševanje stopnje rasti narodnega dohodka je v zadnjih letih v številnih državah zaostri-
lo razlike med regijami. Myrdal je celo postavil hipotezo o splošni tendenci povečevanja regionalnih razlik (Bigsten, 1980). Obstajajo številni poizkusi, da bi odgovorili na vprašanje zakaj prihaja do regionalnih razlik. Naj navedem le nekatere. Prostorska ekonomija poudarja npr. relativne razlike v moči aglomeracijskih in disperznih sil, ki vplivajo na regionalno razporeditev prebivalstva in dejavnosti: ekonomije velikosti in lokacij, urbane ekonomije, lokacijske prednosti in konstante, pole rasti, kumulativne procese itd. Gre za takoimenovan "neto učinek" dveh nasprotujočih si sil: koncentracije in disperzije.

Po eni izmed številnih razlag, regionalni razvoj ni zasnovan na razlikah v stopnji industrializacije in urbanizacije, marveč na dejstvu, da so samo nekatere regije središča materialnih, tehnoloških in institucionalnih inovacij. Zaradi visoke sposobnosti ustvarjanja, sprejemanja in uresničevanja inovativnih sprememb te regije prednjačijo in prevladujejo nad ostalimi.

Na pojav regionalnih razlik vplivajo v prvi vrsti naravne značilnosti, demografske, ekonomske in socialne značilnosti prebivalstva, organizacija dejavnosti v prostoru in namenska raba prostora, medsebojna soodvisnost med prebivalci, dejavnostmi, dejavniki in prostorskimi

enotami, stopnja sposobnosti družbe za smotrno in celovito rabo vseh dejavnikov razvoja, značilnosti dosedanjega razvoja itd.

Naslednje vprašanje je, kako meriti in medsebojno primerjati različne regionalne razlike. Obstaja več problemov. Prvi izhaja iz različne stopnje merljivosti posameznih regionalnih razlik. Gre za odnos med tistimi regionalnimi razlikami, ki jih lahko kakovostno in količinsko prikazujemo in tistimi, ki so le delno merljive, oziroma popolnoma nemerljive. Večina kazalcev se nanaša na količinska in kakovostna merila regionalnih razlik. Količinska merila so demografska, ekonomska, prostorska in socialna, ki se spreminjajo v prostoru in času. Kakovostna merila za sestavo dejavnosti, tehnološka razvitost, stabilnosti dejavnosti in delovnih mest, organizacijske značilnosti, sistem odločanja itd.

Popolnoma merljivi so dejansko samo "materialni pogoji življenja in dela", ali kakor jih imenuje Allardt "pogoji imetja" (Molle, 1980). Družbeni bruto proizvod je v prvi vrsti denarno merilo. Sprememba stopnje in strukture rasti družbenega proizvoda na prebivalca ostaja še vedno najpogostejši kazalec, s pomočjo katerega ocenjujemo stopnjo razvitosti neke države ali regije. Pri tistih regionalnih razlikah, ki so posebnega pomena, se srečujemo z največjimi težavami: zgodovinski razvoj, agrarni odnosi, proizvodne tradicije, dosedanji razvoj itd. Dejansko lahko merimo le četrtno vseh dejavnikov, ki vplivajo na rast materialne proizvodnje. Več kot dve tretini rasti pripisujemo vsem ostalim dejavnikom ter znanim in neznanim vplivom.

V zadnjem času so razvili številne metode, ki upoštevajo kazalce različne stopnje merljivosti, npr. multivariacijske analize. Obstajajo tudi številna alternativna statistična merila: ponderirana merila, merila kvadratov odklonov od povprečij, merila ponderirane variance itd. V zelo redkih primerih je avtorjem uspelo oblikovati takoimenovani "sintetični kazalec": Liujevo "merilo kvalitete življenja" je zasnovano na več kot 100 elementih in devetih kategorijah (Betuelle, 1983).

Ostaja še vedno odprto vprašanje, kako in s kakšnimi merili prikazati oziroma meriti ekonomske, prostorske, socialne in ostale regionalne razlike. Obstajajo sicer številne metode, ki pa prikazujejo večinoma eno ali skupino analitičnih vrednosti, ki se nanašajo na posamezne prostorske enote. Gre za prikaz prostorske razporeditve posameznih meril, ne pa za poizkus geografske razlage.

Drugi problem pri prikazovanju regionalnih razlik se nanaša na vrednotenje regionalnih razlik v prostoru in času. Izhodišče regionalnega razvoja so namreč regije, vsaka s svojo lastno regionalno značilnostjo. Vsaka regija je enkratna, obsega različna območja, ima svojstvene naravne, ekonomske, socialne in ostale značilnosti itd. Od tod tudi različen pomen in vloga regionalnih razlik v posameznih regijah in različnih časovnih obdobjih.

Naj ob koncu omenim še problem v zvezi s spoznavanjem in primerjanjem regionalnih razlik na osnovi različnih prostorskih enot: celin, držav, regij, območij, manjših prostorskih enot, posameznih lokacij itd. Razlike obstajajo med vsemi enotami in tudi znotraj posameznih enot, odvisno od obsega proučevanja. Tudi značaj in pomen razlik se spreminja z obsegom prostorskih enot. Vprašanje je, katere so najpomembnejše regionalne razlike. Ali samo razlike med regijami?

Brez dvoma so vprašanja regionalnih razlik tudi v regionalni geografiji eno izmed možnih teoretskih in metodoloških delovnih področij, ki bi lahko vsebinsko obogatila njena dosedanja spoznanja.

Literatura:

- Adelman, I., Morris, C., 1973, Economic and Social Equality in Developing Countries. Stanfords Univ. Press.
- Adelman, I., Morris, C., Robinson, A., 1976, Policies for Equitable Growth. World Development, Vol.4.
- Betille, A., 1983, Equality and Inequality. Theory and Practice, Oxford Univ. Press.
- Bigsten, A., 1980, Regional Inequality and Development. A case Study of Kenya. Hampshire.
- Coates. B.E., Johnston, R.j., Knox, P.L., 1977, Geography and Inequality. Oxford Univ. Press.
- Kuklinski, A., 1981, Polarized Development and Regional Policies. UN Research Institute for Social Development. Geneva, Paris.
- Kuznetz, S., 1960, Quantitative Aspects of Economic Growth of Nations. Economic Development and Cultural Change, Vol:8, No.4.
- Molle, W., Holst, B.V., Smith, H., 1980, Regional Disparity and Economic development in the European Community. Saxon House.
- Phillips, P., 1982, Regional Disparities. Toronto.
- Stöhr, W., Todtling, F., 1977, Spatial Equity, Some Antitheses to Current Regional Development Doctrine. Spatial Inequalities in Regional Development. London.

REGIONAL DISPARITIES AND REGIONAL DEVELOPMENT

There are many problems how to determine so wide notion as regional disparity is, although it is widely known in all field of work and every day life. Probably this is also one of the main reasons for difficulties in defining the term of regional disparities.

In essence there are just four key questions:

- causes for regional disparities?
- which regional disparities?
- how to measure regional disparities?
- does it matter?

Intention of this paper, of course is not to answer these questions, but just to present some of the aspects of regional disparities.